

FORT WILLIAM KOLEJİ'NİN HİNDİSTAN FARŞÇASININ GELİŞİMİNDEKİ ETKİSİ

Yrd.Doç.Dr.Berna KARAGÖZOĞLU*
ÖZ

Farsça, sadece İran topraklarında değil, farklı coğrafyalarda da asırlarca konuşulan bir dildir. Günümüzde yirmiden fazla resmi dili olan Hindistan'da Farsçanın geçmişi çok eski tarihlere dayanmaktadır. Yüzyıllardır Keşmir bölgesinden Dekkan platosuna kadar uzanan bölgede Farsça aktif olarak kullanılmıştır. Bu sebeple Farsçanın Hindistan'ı kuzeyden güneye çepeçevre sardığını söylemek mümkündür.

I. Elizabeth'in fermanı ile 1599'da Doğu Hindistan Şirketi adında bir şirket kurulur. Bu şirket, Cihangir'in kendilerine vermiş olduğu imtiyazlarla Kalküta merkez olmak üzere Surat, Madras, Bombay gibi liman şehirlerinin yanı sıra diğer şehirlere de hızla yayılmaya başlar. Hint topraklarında uzun süre varlıklarını koruyabilme çabasında olan İngilizlerin devletin ekonomisini ve siyasetini ellerinde tutabilmek için öncelikle iletişim sorununa çare bulmaları gerekirdi. Bu nedenle bölgede konuşulan mahalli ve resmi dil olan Farsçayı öğrenmeleri kaçınılmaz olmuştur.

İlk olarak "Medrese-i Şarkıyya" adında bir merkez tesis edilir. Zaman içinde bu merkez yetersiz gelmeye başlar ve daha fazla kişiye hitap edebilmek için yeni bir kolej tesis etme fikri oluşur. Böylece Fort William Koleji 1800'de Lord Richard Wellesley tarafından Kalküta'da kurulur.

Bugün milyonlarca el yazmasıyla Hint alt kıtası, tarihe ışık tutması için araştırmacıları davet etmektedir. Bizim bu çalışmamızda İngilizlerin Farsçayı hangi amaç için kullandıkları, Farsça ile hedeflerine ne kadar ulaştıkları ve Farsçanın Hindistan'daki son durumu anlatılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Fort William Koleji, Farsça, Hindistan'da Farsça,

THE INFLUENCE OF FORT WILLIAM COLLEGE ON HINDUSTANI PERSIAN

ABSTRACT

Persian is a language spoken by centuries not only in the land of Iran but also in various locations. The past of Persian goes back to very early dates in India where more than twenty formal languages are. Persian has been used actively for centuries in the area encompassing the region of Kashmere in north and the Deccan Plateau in south. Therefore it is possible to say Persian covers India all around from north to south.

By the decree the of Elisabeth I, a company titled East India Company was established in 1599. This Company, penetrates quickly to harbour cities like Surat, Madras, Mumbai but primarily to Kolkata with the privilege given them by Jihangir. The British who were struggling to exist in Indian soil for a long time had to find a solution to the communication issue. Hence to learn Persian which was spoken, local and formal language in the region became inevitable.

First of all, a centre titled 'Medrese-i Sarkıyya' was established. By time this centre becomes inadequate and in order to reach more people, an idea of establishing a new centre arises. So Fort William College was established in Kolkata in 1800 by Lord Richard Wellesley.

Today with the millions of manuscripts the Indian Subcontinent invites researchers to light the history.

* Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü, brnkrzgzl@gmail.com

In our this study, with which purpose the British used Persian, with Persian how much they achieved their target and the recent situation of Persian in India will be explained.

Keywords: Fort William College, Persian, Persian in India

Giriş

Babür Devleti idaresinde görevli kişiler tarafından mektupların yazılma ve belgelerin hazırlanma aşamaları titizlikle yürütülmüştür. Mektup ve dokümanların hazırlanması anlamına gelen İlmü'l-İnşaalar, Dar'ül-İnşa bünyesinde yapılmıştır. İnşaalar, Müslüman edebiyatının ve başlangıçtan beri politik - diplomatik dünyanın birer parçası olmuşlardır. (Polier 2001: 15). Bilindiği gibi inşaanın asıl konusunu vaazlar ve mektupları oluşturmaktadır. Bunlar kişisel ve genel okuyucuya hitap şeklinde olmak üzere iki türde yazılmaktadır (Alam, Seema Alavi 2001: 14).

Moğol dönemi Hindistan'ındaki inşaaların dili Farsçadır çünkü Moğollarda Farsça yaygın bir şekilde yönetimin ve elit kesimin kullandığı bir dil olarak kabul görmüştür. Moğol mahkemelerinde etkin olmak isteyen ve devletin idarî kadrolarında bulunma arzusunda olan seçkin aile üyeleri, çocuklarını Farsça öğrenmeye teşvik etmişlerdir.

Ekber Şah'ın Farsçayı devletin resmi dil olarak ilân ettiği 1582'den 1858'e kadar geçen sürede devletin münşî kadrolarına yapılan atamalarda Farsça biliyor olmak istenilen öncelikli koşullardan biri olmuştur. Ayrıca Farsça okuyup yazabilen kişiler, siyasetin gerçek yüzünü daha rahat kavrayabildikleri için yeri geldiğinde ajan, vekil ya da arabuluculuk görevlerinde de istihdam edilmişlerdir.

Hindistan'da Farsça, Müslüman din adamları (ahund) tarafından mescit ve mekteplerde dini eğitim vasıtasıyla öğretilmiştir. Maddi durumları daha iyi olan Hindû aileler ise bu dilin Müslüman din adamları tarafından verilmesinden rahatsızlık duydukları için erkek çocuklarını bu okullara göndermek istememişlerdir (Momin 1971: 16).

XVI. yüzyılın başlarında keşfedilen ve XVII. ve XVIII. yüzyıllarda geliştirilen denizcilik faaliyetleriyle bazı Avrupa milletleri uzak bölgelerde koloniler kurup ticaret ve iktidar alanlarını genişletir. Koloni Dönemi olarak adlandırılan bu dönemde keşfedilen deniz yollarıyla Portekiz, Alman, Fransız ve İngilizler Hindistan'a ulaşmayı başırrı (Bulgur 2004:63).

Kraliçe I. Elizabeth'in 31 Aralık 1600 tarihli fermanı ile kurulan Doğu Hindistan Şirketi (East India Company) Doğu ülkelerinde ticaret yapma hakkını elde eder. Dolayısıyla bazı İngiliz tâcirler Hindistan'a gidip Sûrat'ta oturma izni alarak ticarete başlar. Ayrıca Ahmedâbâd, Burhânpu'r, Ecmîr, Âgrah ve Khambât'ta da oturma izni alan şirket, yaptığı ticarî alışverişlerle diğer Avrupa ülkelerinin dikkatini çeker. Dönemin yöneticisi Cihangîr, bu tacirlerin kendisinden istemiş oldukları kolaylıkları sağlar ve şirket kısa bir sürede Madrâs'ta bir kale inşa ederek Cihangîr ve Evrengzîb'in iktidarı döneminde de ticaretini genişletmeye devam eder (Durmuş 2004:63).

İngilizler siyasetin, ticaretin ve kültürel faaliyetlerin merkezi olarak bilinen Surat, Madras, Bombay (Mumbai) gibi şehirlerde ticari faaliyetlerini hızlandırarak 1773 yılında konsolosluk kurma imkânına kavuşurlar.

Hindistan'da ikâmet hakkına ve kanuni imtiyazlara sahip olan İngilizler, halkın konuştuğu Hint dilleri ve Fars dili hakkında bilgi sahibi değildirler. Bu durum ileri bir tarihte, idarî işlerde, ticaretin geliştirilmesinde kısacası iktisadi ve malî konularda onların kaçınılmaz sorunlarla karşı karşıya kalmalarına neden olabilecektir.

Zira İngilizler şirketlerinin ticarî kazançlarını yükseltebilmek, yabancı oldukları toplumun sosyal dinamiklerini anlayabilmek ve o toplumda kalıcı olabilmek için bir eğitim merkezi açmaya karar verirler (Samiullah1989). İngiltere'nin önemli şarkşinaslarından John Borthwick Gilchrist'in teşvikiyle şirket çalışanlarına tüm oryantalistlerin bir araya getirilerek oryantal seminerleri vermeleri ve Arapça, Farsça, Urduca, Hintçe gibi diğer mahallî dilleri öğretmeleri için Medrese-i Şarkiye veya Medrese-i Gilchrist adıyla bilinen eğitim merkezlerini kurarlar (Buckland:1971: 165).

Doğu Hindistan Şirketi çalışanlarından William Jones'un bu eğitim merkezinde Farsçayı öğrenme ve şirketin diğer çalışanlarına öğretme konusunda gösterdiği çaba takdire şayandır. Ayrıca Farsça ve mahallî dilleri öğrenen şirket yöneticilerinden Kirk Patrick, John Gladwin Glisten, Harris ve William Shur isimli şahıslar bu dilleri daha geniş kitlelere yayabilmek için eğitim merkezinde dil dersleri verirler.

Richard Wellesley, Doğu Hindistan Şirketi'nin tüm çalışanlarına yabancı dillerin öğretilmesi hususunda ısrarcı davranır. Çünkü mali alanda eğitim gören şirket çalışanları şirketin sadece birer ticari temsilcileri olmakla kalmayıp onların tahsilâtları yapabilmeleri için de halkla sağlam iletişim kurabilmelerinin gerekliliğine inanmaktadır.

Merkezde öğretilen yabancı dillerin şirket çalışanlarına sağladığı yararı gören ve çalışanların yüksek notlarla katıldıkları kursları tamamladığını öğrenen İngiliz kolonileri genel valisi Wellesley, hedefini geniş tutarak daha çok sayıda öğrencinin katılabileceği ve öğrencilere daha iyi imkânların verilebileceği bir kolejin kurulmasını ister. Geniş bir alana yayılan kolejin inşasına bir an evvel geçilmesine karar verilir. Bunun için iki sebep vardır. Bu sebeplerin ilki siyasî ikincisi ise ahlakîdir (Ranking 1921: 8).

Ram Babu Saksena bir kitabında kolej hakkında görüşlerde bulunmuştur. Ona göre: *"İngilizler, bu koleji Hint dillerinin ya da Hindistan'ın gelişimine katkı sağlamak amacıyla kurmazlar. Onların asıl niyeti Hindistan parlamentosunda kolaylıkla yerlerini alabilmektir. Hükümeti ele geçirdikten sonra ise Doğu Hindistan şirketi üst düzey askerlerini, yöneticilerini ve memurlarını Hindistan'ın önemli kadrolarına yerleştirmeyi isterler". Nitekim 10 Temmuz 1800 yılında Kalküta'da Fort William adında kolej kurulur. Ayrıca bu kolej binası öylesine geniş bir alana yayılır ki içerisinde kursa katılan şirket çalışanlarının yararlanabilmesi için yurtlar, toplantı salonları, yemekhane, kütüphane de yer alır"* (Ranking 1921: 8).

Farsça, Arapça ve Hintçe hocalarının kolejde görevlendirilmesiyle birlikte 6 Şubat 1801 yılından itibaren eğitim ve öğretim başlar. Fort William Koleji'nin müfredatında sadece doğu dil ve edebiyatları dersleri yer almaz. İngiliz kültürü ve hukuku, Avrupa edebiyatı ve ilmi, Avrupa'nın sosyal norm ve kanunları konulu dersler de verilir. Kolejde verilen derslerin içerikleri bilgisine daha sonra kolejin fihristlerinden edinilerek ulaşılmıştır (Samiullah 1989: 7) Fort William Koleji'nde verilen dersler şöyledir;

Doğu veya Hint dilleri	Avrupa Dilleri	Hukuk	Ticaret ve ekonomi	Tarih	Bilim
Farsça	Yunanca	İslam hukuku	Coğrafya	Geçmiş ya da yeni tarih dersleri	Fitoterapi
Arapça	Latince	Hindû hukuku	Muhasebe	Hint gelenek ve kültürleri özellikle Dekkan Bölgesi	Astronomi
Hintçe	İngilizce	İngiliz hukuku			Kimya
Sanskritçe					Astroloji
Bengalce					Ayurveda
Marahati					Geleneksel tıp dersleri
Tamil					

Tablo 1 (Ranking1921:8)

Okutulan derslerden de anlaşıldığı üzere bu eğitim merkezini sadece bir kolej olarak tanımlamak yeterli olmaz. Çünkü kolej geniş bir alanda öğrencilerine sunduğu çeşitli imkânları ile adeta bir üniversite gibidir. Burada okutulan derslerin arasında en önemli yeri Farsça almıştır. Farsça dersine verilen değer ve gösterilen önem, Avrupa'dan Farsça öğretilmeleri için Neil B. Edmonstone, William Kirkpatrick, Françis Gladwin, Mathew Lumsden, Chales Steward isimli akademisyenlerin getirilmesinden de anlaşılmaktadır (Kopf 1969: 85). Bu akademisyenlerden Prof. Dr. Edmonstone kısa süre içerisinde kolejün müdürü olur. William Kirkpatrick, 1777 de General Charles Stewart'ın mütercimliğini yapmıştır, Ayrıca Hintlilerin İngilizlerle yaptıkları savaşlarda (Misur ve Serirnegpatnam savaşlarında) tercümanlık yaptığı için kendisine profesör unvanı verilir. Hindistan'a orduda çalışmak üzere gelen Françis Gladwin daha sonra Doğu Hindistan Şirket'i çalışanlarına ders vermeye başlar. Çalışmalarından ötürü kendisi kısa sürede ilk profesör ünvanı alan kişiler arasında yer alır. Mathew Lumsden Farsça ve Arapçayı Hindistan'a geldikten sonra öğrenmesine rağmen kısa sürede doçentlik unvanına yükselir. Kendisi öğrencilerin Farsçayı öğrenmelerine yönelik kitaplar hazırlayıp bastırır. Ayrıca kolej kütüphanesinde sadece Farsça kitaplardan oluşan ayrı bir bölümün kurulmasını da sağlamıştır (Kopf 1969: 86). Charles Steward da 1782 yılında orduda görevlendirilmek üzere Hindistan'a gelir. Ancak o da bir süre sonra Fort William Koleji'ne geçer ve kolejde Farsçadan İngilizceye kitaplar çevirmeye başlar (Ranking1921:8). Onun bu çalışmaları kendisine Yrd. Doç. Dr. unvanını kazandırır.

Kolejde çeviri işlerinin yapılmasında yerli halktan yararlanılmıştır. Koleje sekreter seçimi ise sadece İngiltere'den getirilen profesörler tarafından yapılabilmektedir. İngilizler Müslümanların arasında en başarı olan Movlevi Allahdad'ı baş sekreter ve ikinci sekreter olarak da Harun Huşyar'ı seçer. Sekreter yardımcıları ise; Nezir Eşref, Muhammed Eslem, Golam Ahmed, Şeyh Ali, Sultan Hüseyin, Hüseyin Ali, Bedr Ali, İmam Bahş, Mazhar Ali, Tasdik Ali, Muhammed Yasin, Şehabettin gibi

isimlerdir. Sekreterlerden bazıları çalışmalarındaki başarılarından ötürü (Kerim Ali) zaman zaman kolejde Farsça dersi hocası olarak görevlendirilir. Farsça bölümü sekreterlerinin sayısı diğer bölümlerin sekreterlerinin sayılarına göre daha fazladır. Ayrıca kolejde okutulan diğer diller (Hint dilleri, Arapça, Bengal dili ve modern diller) arasında kayıtlı öğrenci sayısı tüm dönemlerde en çok Farsçada olmuştur. Profesörler ise sadece İngilizlerden oluşmaktadır (Kumar 1978: 72).

İngilizlerin Farsçaya olan ilgisi öylesine artmıştır ki Hâfız'ın şiirlerini okudukları zaman şiirleri anlamlandırmada, şairin şiiri acaba irfânî yönüyle mi yoksa mecâzî yönüyle mi ele almış olabileceği yönünde kendi aralarında tartışmışlardır. Kolej hocalarından bazıları (Lumsden, Edmonstone, Atkinson, William Jones ve Fitzgerald) Farsça şiirlerin Avrupalılar tarafından da tanınması için çalışmalar yapar (Kumar 1978: 72).

Farsça şiirlerin çevirisi te'lifi, basımı bir hayli ilgi çeker. O dönemde Sa'di'nin Bostan ve Gülistan, Nizâmî'nin İskendernâme, Firdevsî'nin Şehnâme gibi diğer pek çok tanınmış yazarın eserlerinin İngilizceye tercümesi yapılmış ve basılmıştır. Arapça, Hintçe, Bengalce ve Sanskritçe bölümlerinde yapılan çeviriler ise daha çok nesir ağırlıklı olmuştur. Aşağıda Urduca, Hintçe ve Sanskritçeden yapılan çeviriler belirtilmiştir.

Urdu ve Hint Dillerinden Çeviriler	Sanskrit Dilinden Çeviriler
Bitâl Piçisi	Ramyin
Ahlâk-ı Hindî	Git Gundi
Gûl-î Mârifet	Mitakçehra
Hetupediş	
Rajniti	
Bare Masa	

Tablo 2 (Nehal 2003:53)

Kolejde tercümelere hız kazandırılırken tercümelere kullanılan yöntem dikkat çekicidir. Zira “*An English-Hindustani Dictionary, A Grammar of the Hindoostanee Language*” gibi sözlüklerin yazarı Gilchrist, Farsçadan Urducaya yapılan çevirilerde Farsça ve Arapça kelimeleri çıkarttırmış, onların yerine Hintçe karşılıklarının kullanması konusunda ısrarcı davranmıştır. Aksi takdirde onun istediği teknik dışındaki hiçbir tercüme eserin tercüme işlemleri bitse dahi basılmasına izin vermez. Gilchrist'in başlatmış olduğu tercüme tekniğine o güne kadar rastlanılmaması, onun tercümelere Farsça ve Arapça kelimeleri atıp yerine Hintçe ve Sanskritçe kelimelere yer vermesi ileride doğacak yeni tartışmalara zemin hazırlar. Çünkü araştırmacılar Gilchrist'in başlatmış olduğu bu tercüme tekniğini hatalı bulmaktadırlar (Samiullah, 1989: 1).

Örneğin tartışmalara konu olan Lallū-jī-lāl Prēma Sāgara isimli eserin tercümesi de aynı şekilde yapılmıştır.

Yapılan bu açıklamalar doğrultusunda Fort William Koleji'nin, Urdu edebiyatının gelişimine ve Urdu edebiyatı tarih yazıcılığına katkıda bulunan bir merkez olduğu söylenebilir.

Günümüzde Hindistan'da Müslümanlar ve Hindûlar ortak lehçe ve dilleri birlikte kullanmaktadır. Ancak Müslüman Hintliler inançları gereği İslami eserlerde geçen Farsça ve Arapça kelimeleri gündelik yaşamlarında fazlaca kullanarak, bu kelimeleri yazılı dile aktarmaya özen göstermekte iken Hindûlar daha çok Sanskritçe kelimelere ağırlık vermektelerdir.

Fort William Koleji'nde Hazırlanan Farsça Kitaplar

Kolejde 132 adet Farsça kitap basılmıştır. Bu kitapların büyük çoğunluğu öğretmenlerin terbiye ilmi vermelerine dair hazırlanmış kitaplardır. Genel okuyucu kitlesine hitap edebilen kitap sayısı ise birkaç tane ile sınırlandırılmıştır. Kolejdeki bazı hocaların uzmanlık alanı el yazmaları ve nüshalardır. Bu sebeple öğrencilerin el yazmalarını rahatlıkla okuyabilecekleri kitaplar hazırlanmıştır. Aynı zamanda onlar orijinali Farsça olan el yazmalarını Hintçe ve mahallî dillere tercüme ederek bastırmaktadırlar. Öte yandan Hintçe gramer kitapları, Farsça, Sanskritçe, Arapça sözlükler de basılan kitaplar arasına girmiştir (Kumar 1978:82-84). Bu kitapların dışında İngiliz profesörler tarafından Hintli sekreterlerin yardımlarıyla destânlar, hikâyeler ve tarihi kıssalar tercüme edilirken öğrencilerinin faydalanabileceği hukuk, tarih ve İngilizce kitaplar da farklı farklı matbaalarda yayımlanarak yazılmıştır.

Bu matbaalar şöyledir;

Hindustani Yayınevi,

Chronicle Yayınevinde,

John Borthwick Gilchrist Yayınevi,

Stuart Cooper Yayınevi,

Ferries Greenway Yayınevi,

Harkaru Yayınevi,

The Times Yayınevi (Samiullah 1989:82)

Fort William Kolejinde hazırlanan kitapların basımına 1800 yılında başlanır. Basılan kitaplarının fihristi 1813 yılında hazırlanmıştır (Kopf 1969:86). Kolejde tercümesi, telifi münşiler ve profesörler tarafından yapılan kitaplar şöyledir:

Pendnâme: Farsça'dan İngilizceye Gilchrist tarafından Hintli sekreterlerin yardımlarıyla 1802 yılında tercüme edilmiştir. Gilchrist, Sa'di'nin Pendnâme isimli kitabının tercümesini Provost Brown, sekreterlerin danışmanı Claudius Buchanan ve Fort William Koleji'nin diğer temsilcileri adına takdim eder. Gilchrist bu tercüme eseri

“Hindi Moral Preceptor” başlığıyla bastırılmıştır. Gilchrist’in tercümesinden önce eser, Fransis Golidun tarafından da tercüme edilmiştir.

Beyaz-ı Hindi (Casket of India): Kitap, tercümesi yapılacak eserler listesine Hintli sekreterlerin tercihiyle girmiştir. Gilchrist bu eseri Farsça ve İngilizce olarak bastırılmıştır. Eserde Beyaz-ı Hindî’de Bağ, Behâr, Tutakhânî, Ahlâk-ı Hindi, Bağ-i Hindî, Mersiye-i Miskîn, Şekentela Natek, Madhu ve Nal Şamel’den seçmeler yer almaktadır (Semiullah 1989: 109)

The Strangers East India Guide to Hindustanî - The Grand Popular Language of India: Kitap ilk olarak Kalküta’da 1802 yılında basılmıştır. İkinci baskısı 1808 yılında Hindustani Yayınevi’nden çıkan kitap, üçüncü baskısında (1820) The Stranger’s Infallibles East India Guide or Hindustanee Multum in Prose adını almıştır. Kitap özellikle şirket çalışanları, asker ve memurlara rehberlik niteliği taşır. Kitapta Hâfız’dan ve diğer şairlerden gazellere, Romence’ye çevrilmiş kısa hikâyelere yer verilir (Nehal, 2003: 168-169).

Nakliyât-ı Hindi: Kitap Hindustanî Matbaası’nda 1802 yılında Farsça, Devanagari ve Romen dillerinde basılmıştır. Kitap kısa hikâye tercümelemelerden oluşur. Tareni Cern Mitra, Nakliyât-ı Hindî’yi Gilchrist’in emriyle Urduçaya tercüme etmiştir.

Meşrek-i Dâstan Gû: Eser 1803 yılında basılır. Gilchrist, Lokman Hekimin hikâyelerini, doğu destânlarını Farsçaya; Bûrc-ı Behâsa’yı da Sanskritçeye tercüme etmiştir. Bu kitabın tercümesinde de sekreterlerin (Tareni Çern Mitra, Vela, Huseyni, Lalu Lal Kep) yardımları olmuştur (Nehal, 2003: 170).

Persian Munshee: İlk defa 1795 yılında Chronicle Matbaası’nda baskısı yapılan Persian Munshee isimli kitap, beş yıl sonra üçüncü baskıya ulaşmış, (Nair 1990: 160-161) Persian Munshee dört bölüme ayrılır. Bölümlerden bir tanesi Farsça gramer ve Farsça kelimelerden oluşmuştur.

Persian Guide: Kitabın orijinali Arap dilinde hazırlanmıştır. 1800 yılında Kalküta’da basılmıştır. Goldwin Rahnûmay-ı Farsî isimli kitabı kolej öğrencileri için düzenlemiştir. Kalküta Gazetesi’nin bir sayısının ilk sayfasında 419 sayfadan oluşan bu kitap hakkında detaylı tanıtım yazısına yer verilmiştir (Nair 1990: 160-161).

Lûgatnâme-i Fık-i Gevânin-i İslâmi: Gelidun tarafından Bengal, Fars ve Urdu dillerinde kullanılan mali istilâhlardan oluşan kitap, 1796 yılında tamamlanmıştır. Kitabın arka sayfasında Farsça ve İngilizce anlamları ile kelime listesi bulunmaktadır (Samiullah, 1989:13). Kitap 1798 yılında India Office tarafından basılmıştır.

Lûgatnâme-i Farsi - İngilizisi - Hindustanî: Sözlük Gilchrist tarafından 1801 yılında hazırlanmıştır. Bu kitabın bir adet el yazması Encümen-i Asya’da bulunmaktadır.

Gülistan-ı Sa’di: Çevirisi Gelidon tarafından Farsçadan İngilizceye yapılan eser, 1806 yılında Hindustani Matbaası’nda basılmıştır. Kitabın baskısı 1809, 1834, 1845, 1907 ve 1928 yıllarında da çıkmıştır (Nair 1990: 160-161) Gelidun 272 sayfalık bu tercüme eseri Lord Wellesley’e takdim etmiştir.

Pendnâme-i Şeyh Sa'di-i Şirazi: Gelidun kitabı İngilizceye 1788 yılında çevirmiştir. Kitap Stuart & Cooper Press'te basılmıştır. 75 sayfadan oluşan Pendnâme-i Sa'di Fort William Koleji'nin ders kitapları arasında yer almıştır.

The Tutînâmeh (Tales of a Parrot): Gelidun "Tutînâme" ya da "Hz. Nahşebî'nin Papağanı" adlı kitabı 1792 yılında çevirmiştir. Gelidun, Tutînâme'nin özet kısmında Mazhâr Muhammed Hodâvend Kâdirî'den yararlanmış, kitap aynı yıl A.Upjohn Press'te iki cilt halinde basılmıştır. Birinci cildi 182 sayfadan, ikinci cildi ise 175 sayfadan oluşan kitabı 1832 yılında K.Laxman Mudliyar Kalkûta'da tekrar basmıştır.

Âyine-î Ekber (The Institutes of the Emperor Akbar): Kitabın tercümesi Gelidun tarafından yapılmıştır. (Farsçadan İngilizceye) Gelidun, ilk olarak 1783 te sonrasında ise 1784 ve 1786 yıllarında kendi matbaasında yeniden basmıştır. Gelidun tercüme eseri Lord Wellesley'e takdim etmiştir.

Tarih-î Âsam: Tarih-i Âsam, tarihi bir hikâye kitabıdır. Tasnifi Ahmet Şahaeddin Tales tarafından yapılmıştır. Mir Bahadır Ali Hüseyini tarafından 1805 yılında Urduçaya tercüme edilmiş olup baskısı yapılmamıştır. Kitap, savaşlar sırasında Âsam'da yaşanan musibetler ve Bihar'a yapılan göçlere değinmiştir. Tarih-i Asam dört kısımdan oluşur. Birinci bölümde Evrengzib'in kumandanlarından olan Mir Cümle'nin Âsam'a yaptığı hamlelerle başlayan kitap Amedetu'l Mulk'un ölümü hakkındaki verilen bilgi ile sonlandırılmıştır (Nehal 2003: 78)

Ahlâk-ı Hindî: Mir Bahadır Hüseyinî, Tarih-i Âsam'dan sonra Ahlâk-ı Hindî'yi Farsçadan Urduçaya tercüme etmiştir. Urdu edebiyatının önemli kitaplarından olan Ahlâk-ı Hindî adlı kitabın günümüze kadar ulaşmasının sebebi Mîr Bahadır Hüseyinî'nin kitabı tercüme etmesidir diye düşünülmektedir. Aslında bu eser Müferrehu'l-Kulûb'un tasnifiyle hazırlanmıştır. Zira o da orijinali Sanskritçe yazılmış olan Hatupiş adlı kitabın bir tercümesidir. En son haliyle hazırlanmış olan Müferrehu'l-Kulûb 1802 yılında Gilchrist'in emirleri ile yeniden tercüme edilir. İlk baskısı Divangeri harfleri ile yapılırken ikinci baskı 1803 yılında Farsça harflerle olur. Ahlâk-ı Hindî dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm arkadaşlık, ikinci bölüm ayrılık, üçüncü bölüm savaşlar için nasihatler, dördüncü bölüm ise savaş sonrası yaşamla ilgili konulardan oluşmaktadır.

Bağ-ı Ordu: Bağ-ı Ordu Sa'di'nin Gülistan isimli kitabının Urduçaya olan bir çevirisidir. Kitabın çevirisi Gilchrist'in isteğiyle yapılmıştır ve kitap 1802 yılında basılmıştır. Bağ-ı Ordu kolejin müfredatında yer alan ders kitaplarındandır. Kitapta Gilchrist'e ait olan Hülâse-î Resmu'l-Hat ve İgrab isimli makalelere de yer verilmiştir. Kitabın ilk kısmında ise Sa'di'nin yaşamı ele alınmıştır.

Ârâyeş-i Mahfel: Hülasetû'l-Tevârih isimli Farsça kitabın Urduca tercümesidir. Münşi Sûbhan Re'i Behendarî tarafından tercüme edilmiştir. Kitabın mukaddeme kısmından da anlaşılacağı üzere tercümeye 1804 yılında başlanılmıştır. Ancak tercüme işlemi bir yılda tamamlanamamıştır. Kitabın basım işlemi ise 1808 yılında yeniden gözden geçirildikten sonra yapılabilmıştır (Samiullah 1989: 123).

Heft Peyker: Heft Peyker Encümen-i Asya'da mevcut olan bir eserdir. Haydârî, Nizamî Gencevî'nin eserini kolejde ders gören memurlar için Urduçaya 1805 yılında

tercüme etmiştir. Ancak kitap aynı yıl basılmamıştır. Heft Peyker isimli bu kitap yedi ayrı güzel hikâye ve 153 sayfadan oluşmaktadır.

Kıssa-i Leylâ ve Mecnûn: Emir Hüsrev'in Leyla Mecnun isimli eserini Haydari 1801 yılında Gilchrist'in isteği üzerine Urduçaya çevirmiştir. Ancak bu kitap da basılmamıştır ve eserin el yazması da bugün mevcut değildir (Samiullah 1989: 123).

Kisse-i Hatem Tay: Ârâyeş-i Mahfel isimli kitap Urduçada Hatem Tay adıyla tanınmıştır. Haydârî kitabı da Gilchrist'in isteği üzerine 1802 yılında tercüme etmiştir. Kolejin sevilen ders kitaplarından birisidir. Hatem Tay'ın el yazması nüshası Encümen-i Asya'da mevcuttur.

Gülizâr-ı Dâneş: Behâr-ı Dâneş isimli eser Şeyh İnyetullah'ın tasnifiyle Farsça hazırlanmıştır. Ancak Haydârî, eseri 1804 yılında Urduçaya çevirerek Gülizâr-ı Dâneş adını vermiştir. Yarı tarihi eserler arasına giren kitap, Cihândar Şah ile Mehrûr Bânû arasında geçen aşkı konu almaktadır. 1082 sayfadan oluşan kitabın el yazmasına Encümen-i Asya'dan ulaşmak mümkündür (Nehal 2003: 104).

Tûtâ Kehânî: Mevlâna Ziyaeddin Nakşibendî, Sanskritçe Şek Septeti ismiyle bilinen bu eseri Tutî Nâme ismiyle 1329 yılında Farsçaya çevirmiştir. Tûtâ Kehânî 1802 yılında Divanageri alfabetiyle, 1804 yılında ise Urduca alfabeyle Hiindustani Matbaası'nda basılmıştır.

Gül-î Mağfiret veya Gülşen-î Şehîdan: Molla Vaiz Kâşifî tarafından Farsça yazılan Ruztehu'l- Şûheda isimli kitap, 1801 yılında Haydârî tarafından Gülşen-i Şehîdan adıyla Urduçaya tercüme edilmiştir (Nehal 2003: 107). 1812 yılında Mevlâ Seyyid Hüseyin Cevenpurî'nin isteği üzerine Gülşen-î Şehîdan isimli bu esere Gül-î Mağfiret ismi verilmiştir. Eser, 1816 yılında Hindustani Matbaası'nda basılmıştır.

Bağ-ı Behar: Emir Hüsrev'in çeşitli hikâyelerinden oluşan Çehâr Derviş isimli eseri, Gilchrist'in emri üzerine Bağ-ı Behâr adıyla Urduçaya tercüme etmiştir.

Atik Ahmed Sadıkî Barlu Banet'in teveccühleri üzerine kendi kitabında 1801 yılında Mîr Emin'in Çehar Derviş isimli kitabı tamamlanmıştır. Ancak kitap aynı yıl basıma verilmemiştir. Çünkü Mîr Emin Çehâr Derviş isimli kitabın tercümesini yeniden gözden geçirmek istemiştir.1802 yılında ise Gilchrist bu eseri Hindee Manual'de yayımlamıştır.

Genc-î Hûbî: Mîr Emin Dehlevî'nin tercümesi yapılan ikinci kitabıdır. Kitabın orijinali Ahlâk-ı Muhsinî adıyla Farsça yazılmıştır. Gilchrist'in isteği üzerine bu kitap da 1804 yılında Genc-î hûbî adıyla Urduçaya tercüme edilerek Hindustanî Matbaası'nda basılmıştır. Genc-î Hûbî daha sonra Fransızca, İngilizce ve diğer Avrupa dillerine tercüme edilerek basılmıştır. Genc-î Hûbî 400 sayfadan oluşmaktadır. Kolejin ders kitaplarında yer almıştır (Nehal.2003: 115-116).

Heft Gülşen: Nasîr Ali Belgeramî'nin hikâye kitabının bir tercümesidir. Mazhar Ali Han Vela, Gilchrist'in isteği üzerine 1801 yılında Urduçaya çevirmiştir (Samiullah 1989: 31). Ancak eserin basımı Fort William Koleji'nin eğitim verdiği dönemlerde yapılamamıştır. Eser, 1964 yılında Dr. İbâdet Berilevî tarafından yazılan önsöz ile Pakistan'da basılmıştır. Heft Gülşen'in el yazmasına Londra'daki Britanya Müzesi'ndeki

Encümen-i Asya'dan ulaşmak mümkündür. Heft Gülşen'deki hikâyeler didaktik nasihatlerden oluşmaktadır (Nehal 2003: 120).

Cihangir Şahî: Mazhar Ali Han Vela, James Muyet'in emri üzerine orijinali Farsça olan Tercüme-i İkbâl nâme-i Cihangir Şahî adlı eseri 1809 yılında Urducaya tercümesi olup, Cihangir Şahî ismiyle basılmıştır. Bu eser Cihangir Şah'ın fetihlerini, yaşamını, dönemin siyasi çalkantılarını ve Ekber Şah döneminde yaşanan tüm siyasi olayları anlatmaktadır. 788 sayfadan oluşmaktadır. Bu kitabın el yazmasına Encümen-i Asya'da ulaşmak mümkündür (Nehal 2003: 120).

Tarih-î Şîrşahî: Eserin orijinali padişah Ekber'in emriyle, Abbas Han-ı Lâlbûr tarafından Hümayûn ve Şîrşah dönemi anlatılarak yazılmıştır. Daha sonra eserin çevirisi Gilchrist'in isteği üzerine 1805 yılında yapılmıştır. Tarih-i Şîrşahî adıyla Urducaya çevrilen eser basılmamıştır. Tarih-i Şîrşahî 108 sayfadan oluşmaktadır. Eserin el yazmasına ulaşılamamaktadır.

Tarih-î Behmenî: Tarih-i Behmeni, orijinali Farsça olan Tarih-i Firişte'nin tasnifiyle oluşturulmuştur. Kitabı Mir Kâzım Ali Cevan, Lord Manto'nun emriyle 1807 yılında tercüme etmiştir. Ancak kitap basılmamıştır ve el yazmasına ulaşılamayan kitaplardandır. Tarih-i Behmeni, Behmeni Sultanları hakkında bilgi vermektedir (Nehal 2003: 132).

Vakayât-ı Ekber: Ebu'l Fazl padişah Ekber'in emriyle Vakîyet-î Ekber'i yazmıştır Lord Manto'nun emriyle 1809 yılında Vakîet-î Ekber adıyla Urducaya çevrilmiştir. Bu kitapta Ekber dönemi toplumunun tarihi olayları anlatılmaktadır. Tarihe kaynaklık etme sebebiyle önemli bulunduğundan Urduca dışında diğer Avrupa dillerine de tercüme edilerek, basılmıştır (Samiullah 198: 148).

Nakliyât-ı Lokmanî (Aesops' Fables): 1801 yılında Gilchrist'in emriyle Farsçadan Urducaya Nakliyat-ı Lokmani adıyla çevrilmiştir.1802 yılında Hindustanî Matbaası'nda yayımlanmıştır. Nakliyat-ı Lokmanî'de 108 hikâye mevcuttur. Sa'dî'nin Gülistan, Camii'nin Baharistan isimli eserinden, Kelile ve Dimne ve diğer Farsça hikâyelerin tercümelerinin yer aldığı 68 sayfadan oluşan bir kitaptır (Nehal 2003: 174-175).

Çeşme-i Feyz: Muiniddin Feyz John Gilchrist'in emriyle 1803 yılında Şeyh Feridüddîn Attâr'ın Pendname isimli eserini Urducaya Çeşme-i Feyz adıyla manzum eser olarak tercüme etmiş, ancak basılmamıştır. Kitap 136 sayfadan oluşmaktadır. Encümen-i Asya'da el yazması mevcuttur (Samiullah 198: 163).

Sonuç

İktidarı ele almış, asırlarca Hint topraklarını yönetmiş, Türklerin Hint toplumuna kendi anadilini değil de Farsçayı sevdirmek, benimsetmek ve Farsçayı o coğrafyaya kazandırmak için gösterdiği çaba düşündürücüdür. Dönemim ünlü edebiyatçıların, müverrihlerin, tasavvuf ehli şahsiyetlerin eserlerini Farsça yazmaları için teşvik

edilmeleri, devletin imkânlarının Farsça için seferber edilmesi Farsçanın o coğrafyada hâlâ canlı kalmasının önemli sebeplerindedir.

Farsça, daha sonraları İngilizlerin bir süreliğine öğrendikleri ve öğrettikleri önemli dillerden biri olmuştur. Hint alt kıtasının hem idari hem ekonomik gücünü uzun süreli ellerinde tutmak isteyen İngilizler, devlet kanunlarını daha iyi anlamak ve devletle iş yapabilmek için öğrendikleri Farsça ve mahalli diller ile bir takım Hintliyi kendi yanlarına çekebilmiş bir kısmını da kendi içlerinde birbirine düşürmeyi başarmıştır.

Farsça, başlangıçta İngilizlerin ekonomik ve siyasi çıkarlarında onları hedeflerine ulaştıran bir araç olarak kabul edilerek öğrenilirken, daha sonraları peş peşe yapılan tercümelemlerle bölgenin tercüme dili olmuştur. Çünkü İngilizler Hindistan'daki nadide eserleri orijinalinden okumanın keyfine varmaya başlamışlardır. Aynı zamanda Hindistan'ın mahalli dilleriyle birlikte Farsçayı bilenlerin sayısının hızla arttırılabilmesi yönünde çalışmalar yapılmıştır. Gramer kitapları hazırlanmış, matbaalar kurulmuş ve tercüme faaliyetlerine hız kazandırılmıştır. Yapılan tercümelemlerle Doğu'nun tıbbi, felsefesi, kültürü, bilimi, inançları ve dil zenginliği batılı aydınlara ulaştırılmıştır. Batılı aydınların kendi algı dünyalarında yorumlayıp değerlendirdikleri tercüme eserler, aynı zamanda yeni eserlere de ilham kaynağı olmuştur. İngilizlerin ilgiyle takip ettikleri tercüme eserler, Fransız ve Hollandalıları da heyecanlandırmış olmalıdır ki doğu kökenli eserlerin tercüme kervanına Hollandalı ve Fransız mütercimler de eklenmiştir. Batı, Moğol tarihi ve kültürüne Alexander Dow, Francis Gladwin, Charles Hamilton, David Anderson, William Davey ve Jonathan Scott gibi seçkin mütercimlerin Farsçadan yaptıkları tercümelemler ile ulaşmıştır

İngilizler, ayrıca Hintlilerle yapacakları savaş stratejilerine ve anlamak istedikleri Müslüman zihniyetine Farsçanın gücü ile yön verebilmiştir.

Türklerin medreselerde, İngilizlerin ise kolejlerde öğrettikleri Farsça Hint toplumunun günümüzde dahi ilgisini çekebilmektedir. Hintliler son asra kadar aktif kullandıkları Farsçayı sonradan öğrendikleri İngilizceye rağmen köklü tarihlerinin derinliklerine ışık tutabilmek için öğrenilmesi gereken diller arasında görmektedir.

Resim 1 ¹Resim 2 ²

¹ <http://www.kingsownmuseum.plus.com/galleryaccommodation01.htm>

² <http://www.holidayiq.com/Fort-William-Kolkata-Sightseeing-418-12598.html>

KAYNAKÇA

ALAM Muzaffar, ALAVÍ Seema, (2001), *A European Experience of the Mughal Orient: The I'jaz-i Arsalani (Persian Letters, 1773-1779) of Antoine-Louis-Henri Polier*, Oxford University Press,

BUCKLAND,C.I.E, (1971), "*Dictionary of Oriental Biography*", Indological Book House", Varanasi,.

BULGUR Durmuş, (2004), "Ticaretten sömürgeciliğe XIX. Yüzyılda Hindistan ve İngiliz hâkimiyeti" Divan 2 Yıl 9 Sayı 17

DAS Sisir Kumar, (1978), "*Sahibs and Munshis: An Account of the College of Fort William*", Oriental Press, Calcutta,.

DAVID Kopf, (1969), "*British Orientalism and Bengal Renaissance*", Firma,K.L.Mukhopadhyā. Calcutta,

MOHİUDDİN Momin, (1971), "*The Chancellery and Persian Epistolography Under the Mughals, from Bábür to Sháh Jahán, 1526-1658: A Study on Inshá', Dár Al-Inshá', and Munshīs Based on Original Documents*" Iran Society,

NAİR Francis P.T., (1990), "Gladwin's Contribution, Calcutta Pioneers Persian Studies", vol-46,

NEHAL Javed, (2003), "*Urdu Literature of Bengal in the Nineteenth Century*", Urdu Writers Guild, Calcutta.

POLIER Antoine- HENRÍ Louisi, (2001), *A European Experience of the Mughal Orient* ,India,

RANKÍNG G.S.A., (1921),"The History of the College of Fort William from its first foundation ,"Bengal :Past & Present " Vol-7, Cal, Jan- June,

SAMİULLAH, (1989), "*Fort William College*", Nishat Press, Faizabad,.